

Amsterdamse Waterleidingduinen

KEES LANGEVELD

Al 140 jaar lang zijn de Amsterdamse Waterleidingduinen in gebruik voor de drinkwatervoorziening van Amsterdam. De laatste decennia is het gebied ook steeds meer in trek geraakt bij wandelaars uit de Randstad. Speciaal voor dit nummer van DUIN beschrijft Kees Langeveld een wat langere route (ca. 10 km), die vanuit zowel ingang de Oase als ingang Vogelenzang kan worden gelopen. Voor wandelaars die vertrekken vanuit Vogelenzang begint de routebeschrijving onder het kopje "Ingang Vogelenzang".

In 1823 maakte Gevers van Endegeest in zijn "Plan tot ontwatering der duinen" al een opmerking over wat wij nu rekreanten noemen: "Weinig lieden bezoeken, zonder noodzakelijkheid, de duinen; de weg is in derzelve zonder gidsen niet te vinden, en zelfs met behulp van dezen, herkent men zich bezwaarlijk in hare gelijkvormige eentonigheid." Nu, 170 jaar later, is het beeld compleet omgedraaid: jaar in, jaar uit bezoeken talloze mensen de Amsterdamse Waterleidingduinen; er zijn wegen en paden die de meest afgelegen plekjes bereikbaar maken en van eentonigheid is geen sprake meer; het is zelfs niet meer nodig om van een gids gebruik te maken als u dit gebied bezoekt. Toch kan een gids heel nuttig zijn. Er zijn immers zoveel interessante dingen waar je ongemerkt aan voorbij loopt. Deze routebeschrijving neemt de rol van gids op zich en zal wat vertellen over de natuur en de historie van de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Op pad vanuit de Oase

Her en der in de Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) staan witte ANWB-paddestoelen die aangeven hoe ver het nog is naar de verschillende uitgangen en markante punten in het terrein. We zullen ze op deze wandeling dankbaar gebruiken als oriëntatiepunt.

Bij ingang de Oase staat ANWB-paddestoel 22010. Van hier richting "Oranjekom" volgen.

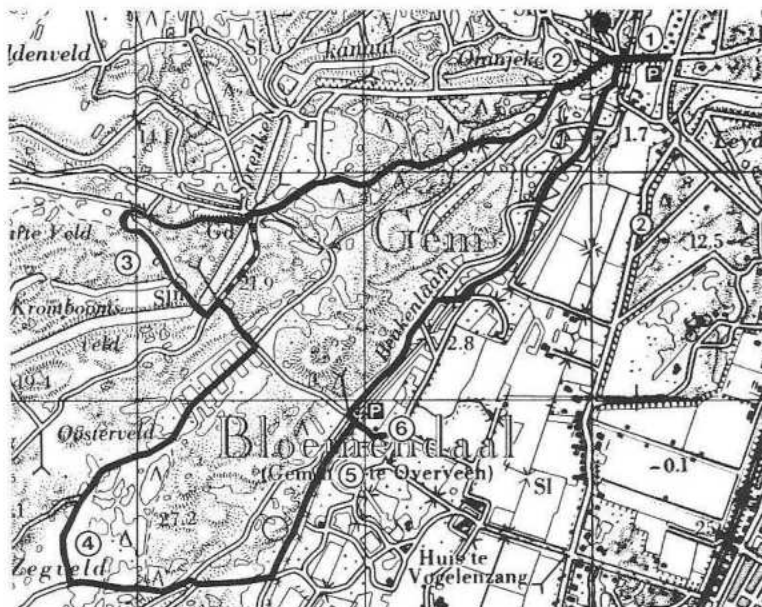
U loopt nu over een brede weg, de Blauwe Weg, zo genoemd omdat het de eerste weg in het terrein was die werd geasfalteerd. In de komende jaren zullen de asfaltpaden in de AWD door klinkerpaden vervangen worden, zodat bij onderhoud van de wegen niet langer (voor het milieu schadelijk) asfalt in het duin gebracht hoeft te worden.

Oranjekom

Na zo'n 300 m doemt rechts van ons een grote plas op in de diepte, de Oranjekom. Kroonprins Willem van Oranje stak hier in 1851 de eerste spade in de grond. Sinds die tijd verzamelt zich hier het water dat wordt gebruikt als drinkwater voor Amsterdam en omgeving. In het witte gebouw schuin aan de overkant wordt dag en nacht water opgepompt. Omdat het water voortdurend in beweging is, vriest de Oranjekom bijna nooit dicht. In de winter is dit dus een belangrijke verzamelplaats voor watervogels. Er zijn altijd wel meerkoeten, kuifeenden, en futen te zien, en vaak ook tafeleenden, krakeenden en andere soorten eenden en met een beetje geluk tref je hier zelfs het ijsvogeltje aan.



De Varenlaan heeft zijn naam te danken aan de adelaarsvaren (foto: Kees Langeveld).



Wandelroute van 10 km met:

- 1 = ingang Oase
- 2 = Oranjekom
- 3 = Eiland van Rolvers
- 4 = Zegveld
- 5 = Huis te Vogelenzang
- 6 = ingang Vogelenzang

Verdeelvijver

Ter hoogte van de Oranjekom gaan we linksaf, een grindpad op.

We volgen een deel van de Blauwe-Paaltjesroute, één van de 8 wandelroutes die in de AWD zijn uitgezet. Aan onze rechterhand zien we al snel een vijver waarin het water op het eerste gezicht stil lijkt te staan. Schijn bedriegt: wie goed kijkt ziet de kolken in de watermassa. Dit water is rivierwater dat bij Jutphaas is voorgezuiverd. Op deze plek, de Verdeelvijver begint het water een drie maanden durende reis door het duin.

Rechts van het pad, langs de Verdeelvijver, is de balsempopulier aangeplant. Deze boom is te herkennen aan zijn geur, die afkomstig is van de knoppen. De knoppen zitten verpakt in kleverige schubben, die ze beschermen tegen vorst en vraat. Wrijf maar eens wat van die knoppschubben tussen duim en wijsvinger: ruikt u de balsem? Links van het pad staat een familielid, de ratelpopulier. De ratel-

populier heeft een bijna rond blad. Het blad van de balsempopulier is veel groter en langwerpig.

Betontoevoersloot en overstort

Na 250 m naar rechts, afdalen over een klinkerpad (nog steeds de Blauwe-Paaltjesroute).

We lopen nu in een eikenbos. Links van het pad hebben lelietjes-der-dalen kans gezien om te verwilderen. Van nature komen ze in het duin niet voor. Als u hier toch stilstaat, luister dan ook eens naar al die vogeltjes. 's Winters kun je ze niet alleen goed horen, maar ook zien: mezen, vinken, roodborstjes en winterkoninkjes.

Als we verder lopen hoor je ruisend water als van een bergbeek. Inderdaad: hier stort het water zich over twee kunstmatige watervalletjes. Vroeger hing hier een sterke chloorlucht. Chloor werd toegevoegd aan het rivierwater om te voorkomen dat de transportleiding tussen Jutphaas en de AWD met algen begroeid zou raken. De kunstmatige watervalletjes zorgden dat het chloor uit het water kon ontsnappen. Door verbeterde voorzuivering krijgen algen in de grote transportleidingen geen kans meer. Het gebruik van chloor is niet meer nodig en de penetrante lucht op deze plek is gelukkig verleden tijd. De betonnen toevoersloot leidt het water verder het duin in.

Naaldenbos

Steek het bruggetje over en loop rechtdoor.

Aan de rechterkant zien we een paar prachtige zomereiken, honderden jaren oud en opgegroeid in een tijd dat ze de ruimte hadden. Na de tweede wereldoorlog zijn hier dennen aangeplant, om het verstuiwen van duinhellingen tegen te gaan en het landschap te "verfraaien". De soort die hier staat, de zwarte den, krijgt elk jaar een nieuwe krans van takken aan zijn stam. U kunt zelf nagaan hoe oud deze dennen zijn door het aantal takkransen te tellen. Ziet u dennen zonder duidelijke takkransen en met een roodbruine stam? Dan zijn dat grove dennen, daar lukt die leeftijdsbepaling niet.

Deze naaldbossen zijn in het algemeen veel soortenarmer dan natuurlijke duinbossen. Valse salie en Amerikaanse vogelkers horen tot de weinige soorten die in dit dennenbos nog weelderig kunnen groeien. Maar daar komt verandering in. U ziet dat omgewaaide dennen mogen blijven liggen. Op de open plekken krijgen loofbomen een kans. Zo komt er langzamerhand wat variatie in de dennenplantages. Vogels zoals de grote bonte specht profiteren van de insecten die in de dode dennen leven. U zult ze hier vast horen en misschien zelfs zien.

Berkenbosje

Het pad gaat omlaag door een valletje met oude berkeboomen. Dit is een restant van een berkenbosje, dat nu omringd wordt door dennen. Op sommige stammen groeien berkezwammen, een teken dat de berken hier op hun retour zijn. De kamperfoelie gebruikt de berken nu nog als klimboom, hoewel er steeds meer onder de last van de ouderdom bezwijken.

We volgen dit pad tot de verharde weg. Daar slaan we linksaf.

Valt het u op dat de begroeiing verandert? Bomen maken plaats voor struiken, en in de herfst barst het hier van de bessen. Je vindt er meidoorns en kardinaalsmutsen (beide met rode bessen), vlieren



Bloeiende watermunt
(foto: Kees Langeveld).



Deze vossekeutel zit vol met pitten van de Amerikaanse vogelkers (foto: Kees Langeveld).

(met zwart-paarse bessen), en naarmate je verder loopt ook steeds meer duindoorns. Sommige daarvan hebben geen bessen, dat zijn de mannelijke struiken. De vrouwelijke struiken hebben oranje bessen in dichte trossen rond de takken. De duindoorn duidt er op dat hier kalk in de bodem zit. Na 300 m komen we bij een grote dam, de *Schulpendam*, tussen het *Nieuwkanaal* (links) en het *Sprenkelkanaal* (rechts). Het is altijd leuk om naar de vogels op het water te kijken. Vooral in de winter kun je hier bijzondere soorten zien. Wie liever op gebaande wegen blijft moet vóór de dam links, het asfaltpad volgen richting *Vogelenzang* (ANWB-paddestoel 22167). Bij de eerstvolgende afslag naar links (ANWB-paddestoel 22235). Lees verder onder het kopje *Landbouw*. De overige wandelaars verlaten hier het asfalt en steken de dam over. Aan de overkant van de dam ligt de voortzetting van de betonnen toevoersloot, links van het asfaltpad. Volg de linkeroever van de betongeuul, met de stroom mee.

Vossesporen

Links van de betongeuul loopt een smal, kronkelig pad tussen de duindoorns. Ruikt u hier ook de lucht van gistende duindoornbessen? Vogels eten er soms zoveel van dat ze dronken worden. Na 200 meter maken de duindoorns plaats voor een grasvlakte, grotendeels bedekt met duinriet. We blijven zo dicht mogelijk langs de betongeuul om de kwetsbare korstmosvegetaties te ontzien. Dan weer een stukje tussen de duindoorns door. Tenslotte komt u aan een stroomversnelling bij een dammetje. Ik durf te wedden dat u vaak naar de grond heeft gekeken om het pad te kunnen volgen. Dan heeft u ongetwijfeld een paar langwerpige keutels zien liggen. In het najaar zitten die vol met pitten van de Amerikaanse vogelkers. In de rest van het jaar zijn ze veel lichter en zitten er vooral konijneharen in. Dit zijn vossekeutels. De vos die hier de baas is, doet zijn behoefte midden op dit pad om zijn territorium te markeren. Ze worden daarom ook wel markeerkeutels genoemd.

Eiland van Rolvers

Loop langs de linkeroever door tot aan een omheining. Achter de omheining staat een informatiebord en een rode paal met nummer 11. Hier linksaf en het kanaal volgen.

We bevinden ons nu op het Eiland van Rolvers. Op het informatiebord kunt u lezen dat daar een beweidingsproef wordt uitgevoerd. In deze buurt woonde de familie Rolvers. Dat was aan het begin van deze eeuw, voordat de kanaaltjes gegraven waren, en toen heette het hier nog het Weiland van Rolvers. Het effect van de begrazing is vanaf het pad goed te zien: de open plekken zijn begroeid met een dichte mat van gras en kruiden, en op laagste plaatsen zie je open water in plaats van een ondoordringbare massa riet. Vergelijk dit landschap maar eens met dat aan de overkant van het kanaaltje. Wat een verschil, hè? En let eens op de oeverbegroeiing: in de nazomer bloeit hier volop watermunt. Als je een blaadje fijnwrijft tussen je vingers, ruik je de geur van munt.

Aan het eind van het kanaaltje rechtdoor lopen; de dam in het Nieuwkanaal oversteken en op de asfaltweg linksaf. Bij de eerste afslag rechts (ANWB-paddestoel 22235, richting *Vogelenzang*). Wandelaars die bij de *Schulpendam* op de verharde weg zijn gebleven, nemen op dit punt de oorspronkelijke route weer op.

Landbouw

De weg kruist een ruitpad (hier rechtdoor), vlak daarna een onverhard wandelpad. Hier rechtsaf (als u de route wilt inkorten volgt u het asfaltpad tot ingang *Vogelenzang*; van daar is het nog circa 2 km naar ingang *Oase*). U volgt nu de *Gele-Paaltjesroute* tot aan het *grensraster* (2 km verderop). Bij de hoek waar u het onverharde pad insloeg, staan een oude kastanje en een rijtje iepen en lindes. Deze bomen herinneren nog aan boerderij Panneland, die hier omstreeks 1855 is gebouwd. De boerderij werd bewoond tot zij in 1948 werd afgebroken. De bewoners hadden in het Voorste Panneland veldjes waar ze aardappelen teelden. Die veldjes zijn nu nog goed te herkennen, links en rechts van het onverharde pad. Ze worden van el-



Het voorgezuiverde rivierwater wordt over een kunstmatig watervalletje het duin in gevoerd (foto: Marc Janssen).



Huis te Vogelenzang
(foto: Kees Langeveld).

kaar gescheiden door houtwallen en bosjes, die vroeger brand- en geriefhout leverden. Sinds een paar jaar worden enkele bosjes weer als hakhout beheerd. In plaats van de magere eikestammetjes ziet u daar een dicht struweel van eiketakken verschijnen.

Waar de akkertjes ophouden begint een bos van zomereiken en abelen. Gaandeweg verschijnt er meer struweel, met soorten als meidoorn, berk, duindoorn, kruipwilg en vlier. Hier groeit ook de ege-lantier, een prachtige wilde roos waarvan de bladeren (niet de bloemen!) naar appeltjes ruiken.

Zegveld

Bij de splitsing links houden, paaltjes met gele kop volgen.

We komen nu op een savanne-achtige vlakte, het Zegveld. Links in de verte ligt het Zegvelderbos, rechts de hoge duintop van de Goverskol. Het Zegveld zelf is begroeid met duinriet. Hier en daar staan oude meidoorns, scheef gegroeid onder invloed van de zeewind. Het onopvallend greppeltje dat het pad kruist is een oude beekbedding.

Tenslotte komen we op een verharde weg, de Ha-verbaan, waar we linksaf slaan.

Van jonge duinen naar oude duinen

De weg leidt ons langs een diepgelegen kanaal, het Oosterkanaal. In de berm staan veel tweejarige planten: ossetong, hondstong en jacobskruiskruid. Loopt u hier 's winters, dan ziet u alleen de bladro-zetten. Ze bloeien pas in de zomer van hun tweede levensjaar. Hondstong en ossetong wijzen erop dat de bodem hier kalkrijk is. Buiten de duinen zult u ze zelden zien. Deze kalkrijkdom hoort bij de jonge duinen, die gevormd zijn vanaf circa 1100 na Chr. De oude duinen ontstonden vanaf 3000 jaar voor Chr. en liggen meer naar het oosten.

Voorbij het Oosterkanaal eerste afslag rechts. Dit onverharde pad loopt naar het oosten. In de luwte van de laatste duinenrij ligt een eikenbos. Het pad loopt naar beneden, het bos in, en dat is dan de overgang van de jonge duinen naar de oude duinen. Dit bos hoorde vroeger bij het landgoed Huis te Vogelenzang. Een raster geeft de huidige grens tussen AWD en Huis te Vogelenzang aan.

Landgoed Huis te Vogelenzang

Bij het grensraster linksaf. Volg het pad langs het raster tot ingang Vogelenzang.

In de schaduw onder de bomen zie je 's zomers hondsdrif en robertskruid, en hier en daar groot heksenkruid. In het voorjaar ziet het er heel anders uit, met speenkruid en lelietje der dalen. In de herfst zijn langs dit pad talloze paddestoelen te vinden en 's winters wemelt het hier van de vogels. Vinken en mezen doen zich tegoeed aan de beukenootjes, terwijl insekteneters als boomkruiper en boomklever de schors van de bomen afzoeken. Op een gegeven moment ziet u rechts een lange laan, met in de verte het Huis te Vogelenzang.

Het pad langs het raster komt uit bij ingang Vogelenzang. Wie doorloopt tot de Oase slaat hier linksaf; op de kruising (ANWB-paddestoel 22010) rechts.

Ingang Vogelenzang

Wandelaars die vertrekken vanuit deze ingang gaan op de kruising bij ANWB-paddestoel 22010 rechtsaf.

We lopen nu over de Varenlaan, genoemd naar de adelaarsvarens langs het pad. Adelaarsvarens groeien op plaatsen waar de bodem geen kalk meer bevat. Het pad loopt op een gegeven moment door een eikenbos met dunne stammetjes die dicht op elkaar staan. Dit was vroeger een hakhoutbos, net als de bosjes bij het Voorste Panneland. De open plek met het bankje was vroeger een akkertje.

Verlengd Oosterkanaal

Ga bij het bankje rechtsaf, het onverharde pad op. U komt nu bij het Verlengd Oosterkanaal. Het dammetje oversteken, dan linksaf om het kanaal te volgen.

Dit is een vlinderrijke omgeving. In het voorjaar is hier de oranjetip te zien, 's zomers ook landkaartjes, argusvlinders, zandoogjes, hooibeestjes en ga zo maar door. Ze vinden hier voedselplanten voor hun rupsen en bloemen die nectar leveren.

Je ziet hier opvallend veel kuiltjes langs het pad: "graafjes", gemaakt door konijnen. De konijnen brengen met hun gegraveerd gewroet telkens vers zand omhoog. Dankzij die activiteit groeien hier veel tweejarige planten, zoals ossetong.

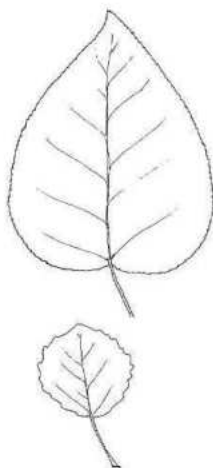
Beukenlaan

Bij het eerstvolgende dammetje komen we weer op het asfaltpad (de Beukenlaan). Volg de asfaltweg tot ingang Oase. Wandelaars die vanuit ingang Vogelenzang vertrokken zijn kunnen verder lezen bij het begin van deze routebeschrijving.

Het citaat en de historische gegevens in dit artikel zijn ontleend aan het boek "Lezen in het duin" door G. Baeyens en J. Duyve (Stadsuitgeverij Amsterdam, 1991).

Meer informatie over de planten en dieren die in dit artikel ter sprake kwamen is te vinden in het boek "Beleef het duin" door H. Borsje e.a. (Stichting Duinbehoud, 1992).

Kees Langeveld is als consultant voor de Amsterdamse Waterleidingduinen verbonden aan Stichting Duinbehoud.



Bladeren van de balsempopulier (links) en de ratelpopulier (rechts).